
■ J. S. Mill och bestraffningar av 'self-regarding acts'

ULF PETÄJÄ¹

ABSTRACT

J. S. Mill and punishment of 'self-regarding acts'. In his famous essay *On Liberty*, John Stuart Mill divides individual acts in two categories; acts that only harm the acting individual himself, and acts that harms other individuals. The former is called 'self-regarding acts' and the latter is called 'other-regarding acts'. There has been a long debate between famous scholars about how to interpret Mill at this point. Some argue that Mill permit that (i) *only* other-regarding acts could be punished, and other argue that Mill support that (ii) *even* self-regarding acts could be punished. I argue that Mill could not hold both of the positions at the same time, and if he does he must be guilty of a severe inconsistency. The analysis shows that interpretation (ii) is most reasonable. One conclusion that follows is that Mills liberalism is not "radically individualistic", it is instead a perfectionistic form of political liberalism, including both radical and communitarian ideas.

John Stuart Mills 'harm principle', som är central för hans kanske mest kända verk *On Liberty* ([1859] 2003),² har tolkats som ett kärnvärde i den liberala³ idétraditionen. Mills skadeprincip uttrycks på följande sätt:

The only freedom which deserves the name, is that of pursuing our own good in our own way, so long as we do not attempt to deprive others of theirs, or impede their efforts to obtain it. (Mill 2003: 16)

Individens frihet är här det primära värdet. Det tycks innebära att individens frihet inte får begränsas, av lagen eller andra kontrollinstrument, under några som helst omständigheter så länge skadeprincipen inte överträtts, även om individen riskerar att skada sig själv (men inga andra). Frågan är då om det är den enda rimliga tolkningen av Mill: att individens frihet inte får begränsas genom någon form av bestraffning så

1 Fil. dr. Ulf Petäjä är t.f. lektor i statsvetenskap vid sektionen för hälsa- och samhälle, Högskolan i Halmstad.

E-post: ulf.petaja@hos.hh.se

Jag vill tacka följande personer för kommentarer på olika versioner: Ludvig Beckman, Mikael Eriksson, Andreas Gottardis, Ronnie Hjort, Mats Lindberg, Helen Lindberg, Bo Lindensjö, Lennart Lundquist, Karl Loxbo, Jouni Reinikainen och Anders Urbas,

2 Jag har använt mig av utgåvan *J. S. Mill On Liberty and Other Writings* (2003) med Stefan Collini som redaktör.

3 Med termen 'liberal' avses i artikeln, om inget annat sägs, politisk liberalism, inte ekonomisk liberalism. När det gäller Mills syn på ekonomi tycks hans sympatier snarare ligga åt vänster, men det är en omstridd fråga. I artikeln "Chapters on Socialism" (Collini (2003) synes Mill vara sympatiskt inställd gentemot de tidiga socialisterna, särskilt Robert Owen, då dessa betonar samarbete istället för konkurrens.

länge individen inte begränsar eller skadar andra individers frihet. Det tänker jag ifrågasätta.

I den här artikeln ska därför följande fråga diskuteras: Huruvida J. S. Mill i *On Liberty* uttrycker att (i) individen *endast* kan straffas för other-regarding acts, dvs. handlingar som individen utför och som skadar andra individer eller (ii) att individen *även* kan straffas för self-regarding acts, dvs. handlingar som enbart berör individen själv.⁴

Problemet är att Mill inte kan omfatta *båda* (i och ii) ståndpunkterna, eftersom han då skulle vara inkonsekvent och motsägelsefull. Empiriskt betraktat finns det dock olika tolkningar där en del – de flesta faktiskt (t.ex. Berlin 1969; Ten 1980; Gray 1983 samt O'Rourke 2001) – tycks stödja (i) medan andra (t.ex. Persson 1998 och Hamburger 1999) anser att (ii) är rimligast. Detta problem ska jag ta ställning till. Jag tänker argumentera för att tolkning (ii) är rimligast och att det finns goda skäl för att hävda att Mills synsätt dels inte är så individualistiskt som det ofta påstås, dels att distinktionen mellan other-regarding och self-regarding acts inte är hållbar.

Syftet med artikeln är att kritiskt granska och nyansera diskussionen kring Mills syn på bestraffningar, framförallt som det kommer till uttryck i *On Liberty* ([1859] 2003). Innan den egentliga analysen genomförs ska här först skrivas några allmänna rader om Mills ställning inom den liberala idétraditionen.

Mill som paradigmatiske liberal

När människor diskuterar liberalismen är det snarare regel än undantag att John Stuart Mill nämns som en viktig förgrundsfigur och idégivare. Han betraktas i allmänhet som en frihetens försvarare; som en yttrandefrihetsprofet; som en person vars skäl för att begränsa statens makt över individen är starka och övertygande. Exempel på det här är Stefan Collinis omdöme om Mill som "the pre-eminent representative of liberalism" (Collini 2003: xxv). Ett annat exempel är när Isaiah Berlin skriver att Mill är att betrakta som en av "the fathers of liberalism" (Berlin 1969: 161). Ett tredje fall är när John Gray hävdar att Mill är en "paradigmatic liberal" eller "a true liberal" (Gray 1983: 119). Till sist kan nämnas C. L. Tens utsaga, att *On Liberty* är "the most eloquent expression of the liberal theory of the open society" (Ten 1980: 1).

Sammanfattningsvis är intrycket att Mill och hans *On Liberty* av kommentatorerna betraktas som själva kvintessensen av liberalt tänkande. Och i centrum för liberalt tänkande står individens frihet, vilket elegant uttrycks genom skadepincipen.

Nu är inte syftet att diskvalificera Mills liberalism och Mills liberala idéer. Målet är inte att nå fram till slutsatsen "Mill är ingen riktig liberal".⁵ Det skulle kräva att det finns en liberal essens med objektiv existens, som kunde stå som oberoende måttstock. Med andra ord: om man är begreppsessentialist skulle begreppet "liberalism" kunna hänföras till den "sanna" eller "objektiva" liberalismen. I Poppers (1966) anda

4 Idén till artikeln kommer från läsningen av Joseph Hamburgers *John Stuart Mill On Liberty and Control* (1999). I den mån jag har några anspråk på originella idéer står jag i tacksamhetsskuld till Hamburgers verkligt originella bok. Skillnaden mellan mig och Hamburger är att han primärt vill visa att Mills främsta syfte med *On Liberty* är att ge skäl för att både frihet och kontroll är nödvändiga; att Mill anser att kontroll är ett nödvändigt villkor för att utöva frihet. Jag, däremot, lägger istället tyngden på det som tycks vara en motsättning mellan self-regarding- och other-regarding acts, när det gäller bestraffningar.

är jag snarare nominalist och betraktar begreppet "liberalism" som endast en beteckning på ett fenomen (Björklund 1977: 47). Någon "sann" liberalism existerar ej, bara olika beteckningar på ett komplext fenomen, vars beteckningar i sig kan vara mer eller mindre välgrundade.

Efter att ha slagit fast att Mill av många betraktas som en liberal eminens av högsta rang går vi först in på hans syn på bestraffningar när det gäller other-regarding acts och därefter tar vi oss an hans syn på self-regarding acts. Till sist drar jag några konsekvenser ur diskussionen om other- och self-regarding acts. Först några rader om svårigheten att tolka Mill.

Att tolka Mill

Ett problematiskt element när det handlar om att tolka Mills *On Liberty* är att han dels inte definierar de termer han använder, dels att han använder olika termer omväxlande trots att han ofta synes åsyfta samma sak. Don Habibi skriver t.ex. att Mill i *On Liberty* "... does not provide a careful analysis of his key terms. Both 'freedom' and 'liberty' are used in a variety of ways" (Habibi 2001: 127).⁶ Ett liknande problem ger Hamburger uttryck för:

Mills varied and ambiguous uses of words as coercion, interest, and harm are tortuously interpreted to make Mill's position compatible with twentieth-century conceptions of liberty, and Mill's arguments are recast so they are congenial to twentieth-century theories. (Hamburger 1999: xii)

Hamburgers ord uttrycker således att Mill kan anklagas för att vara mångtydig – om man anlägger de *nutida* kraven gällande vetenskaplig och språklig stringens på Mills texter – men såvida man är medveten om att *On Liberty* bör ses som en visionär essä i första hand snarare än en logiskt konsistent text är det mer förståeligt att texten präglas av språklig mångtydighet och ordrikedom – viljan att uttrycka maximal språklig och logisk precision hamnar därför på mellanhand.

För mitt vidkommande kommer jag att hävda att Mill använder termerna 'penalties' och 'punishment' både när det gäller legala straff såväl som när det gäller icke-legal straff, t.ex. moraliska eller sociala bestraffningar. Vanligtvis brukar de engelska termerna 'penalties' eller 'punishment' på svenska benämnas med termerna 'straff' eller 'bestraffning'. Ett straff eller en bestraffning tolkas här som att individens frihet begränsas på något sätt. Mill skrev själv, innan *On Liberty*, följande om detta: "Liberty in its original sense, means freedom from restraint. In this sense, every law, and every

5 Dworkin skriver att Mills *On Liberty* ofta har använts i syfte att misskreditera liberalismen. Han skriver: "... critics of liberalism have been pleased to cite the essay as the most cogent philosophical defence of that theory, and then, by noticing the defects in its argument, argue that liberalism is flawed" (Dworkin 2001: 259). Mitt syfte är inte heller att visa att liberalismen är "flawed", då det skulle förutsätta, som tidigare nämnts, att det finns en annan, mer "riktig ideologi". Min slutsats, däremot, av analysen av Mills text är att hans politiska liberalism i grunden inte är orimlig

6 Habibi skriver även angående Mills "conceptions of human growth"; att "Rendering a precise definition of growth is no easy matter. At no point in his writings does he offer a clear definition articulating what he means" (Habibi 2001: 26).

rule of morals, is contrary to liberty” (citerad i Dworkin 2001: 264).⁷ Mill är tydlig här, både lagen och icke-legala moralregler begränsar frihet. Om det är ett legalt straff begränsas individens frihet av statens rättsapparat, t.ex. genom frihetsberövande eller böter. Om det istället är frågan om ett socialt eller moraliskt straff är det rimligt att påstå att individens frihet begränsas av andra individers ogillande eller avståndstagande. Detta ogillande som exempelvis, i form av offentlig opinion, skulle kunna uttrycka ”vi gillar inte ditt sätt att leva” eller ”vi tar avstånd från dina handlingar” begränsar individens frihet likväl som ett legalt straff, fast genom andra medel. Jag kommer alltså att hävda att Mills uppfattning är att både legala såväl som icke-legala straff är medel för bestraffning av individer samt att Mill inte har något emot att även self-regarding acts kan ligga till grund för bestraffningar.

Other-regarding acts

I kapitel I i *On Liberty* för John Stuart Mill fram en distinktion mellan handlingar som berör andra (other-regarding) och handlingar som endast berör individen själv (self-regarding). Mill skriver:

... the only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others. His own good, either physical or moral, is not a sufficient warrant. ... Over himself, over his own body and mind, the individual is sovereign. (Mill 2003: 13)

Joseph Hamburgers kommentar på det anförda citatet är att Mills mening ”Over himself, over his own body and mind, the individual is sovereign” uttrycker ”what he called self-regarding conduct” (Hamburger 1999: 7). Mill uttrycker det alltså tydligt; det enda som kan motivera någon form av bestraffning⁸ av individen är om individen skadar andra eller riskerar skada andra. Och då individen har absolut självbestämmanderätt – förutsatt att hon inte skadar andra – följer att individen faktiskt har rätt att handla som hon vill utan att bestraffas. En del, som C. L. Ten, drar följande slutsats: ”that individual liberty in the area of self-regarding actions should be absolute” (Ten 1980: 40).

Handlingar som enbart rör individen själv är då rimligen inte åtkomliga för straff. Vad är det för bestraffningar Mill talar om i relation till other-regarding acts? I inledningen till kapitel V skriver Mill:

... that for such actions as are prejudicial to the interests of others, the individual is accountable, and may be subjected *either to social or to legal punishment*, if society is of opinion that the one or the other is requisite for its protection. (Mill 2001: 94, min kurs.)

⁷ Tyvärr anger ej Dworkin vilket av Mills verk han citerar.

⁸ Man kan naturligtvis ifrågasätta om termen ’bestraffning’ är rimligast. Kanske kunde termerna ’straff’, ’maktutövning’ eller ’kontroll’ användas istället. Mill använder själv ’power’, ’punishment’, ’retribution’, ’physical force’, ’penalties’ samt ’disapprobation’, ibland med prefixet ’moral’, ibland inte. Jag väljer dock ordet ’bestraffning’ dels för att ha en sammanhållen terminologi, dels för att det är en term som på ett rimligt sätt uttrycker Mills intention. Jag hävdar ju att Mill skiljer på legala och moraliska bestraffningar samtidigt som han hävdar att båda typerna är *bestraffningar* som syftar till att kontrollera individers beteende.

Bestraffning ("punishment") kan alltså ske antingen genom statens rättsväsende ("legal punishment") eller genom den offentliga opinionens moraliska tryck ("social punishment"). Mill betraktar alltså – och detta är viktigt – inte enbart *legala* bestraffningar som straff, även *icke-legala* (sociala och moraliska) bestraffningar bör ses som medel varigenom individer kan straffas. I båda fallen är det enligt Mill kontrollinstrument som behövs i ett samhälle, vilket är tydligt när Mills skriver att både sociala och legala bestraffningar bör ses som medel för samhällets tvångsmakt och kontroll (Mill 2003: 94).

Med utgångspunkt från Mills egna ord och med stöd från olika kommentatorer borde saken vara utredd. Handlingar som enbart berör individen själv är inte åtkomliga för straff, varken legala eller icke-legala. Som jag ska visa nedan är detta dock en förhastad slutsats.

Self-regarding acts

I början av kapitel IV skriver Mill att "... a person may suffer very severe penalties at the hand of others, for faults which *directly concern only himself...*" (Mill 2003: 78, min kurs.). På ett annat ställe skriver han, på ett liknande sätt, att "*Though doing no wrong to any one, a person may so act as to compel us to judge him, and feel to him as a fool, or as a being of an inferior order...*" (Mill 2003: 77, min kurs.). I de två citaten skriver Mill uttryckligen att individen skulle kunna bestraffas, även för handlingar som endast berör individen själv. Den första intuitiva tanken är: det måste vara ett resultat av olyckliga formuleringar. Mills intention kan inte vara att hävda att individer kan straffas för handlingar som karakteriseras som self-regarding, när han tidigare i *On Liberty* så tydligt uttryckt att endast handlingar som berör andra är åtkomliga för straff. Det tycks ju vara ett klart fall av motsägelse. Om så är fallet väcks frågan: hur kan Mill motsäga sig själv på ett så flagrant sätt? Innan jag tar ställning till den frågan ska jag dels undersöka vilka typer av self-regarding acts som skulle kunna bestraffas, dels vad det är för typer av straff Mill hänvisar till.

De "faults" som Mill hänvisar till, och som är klassade som self-regarding, är om en person ger prov på:

... rashness, obstinacy, self-conceit – who cannot live within moderate means – who cannot restrain himself from hurtful indulgences – who pursues animal pleasures at the expense of those of feeling and intellect... (Mill 2003: 78)

Vilka är då de straff – de "very severe penalties" – en person kan råka ut för? Mill skriver att en person kan drabbas av "moral reprobation, and, in grave cases, of moral retribution and punishment" (Mill 2003: 78). Han tillägger, med än hårdare ord, att man med rätta kan bli utsatt för "disapprobation which may rise to abhorrence" (Mill 2003: 78).

Mer konkret skriver Mill, att om vi äger uppfattningen att någon individ ger prov på de handlingar eller de dispositioner som Mill uttrycker som "låga", är följande straff fullt rimliga: Vi kan *undvika* personen ifråga; ett annat sätt är att *varna* andra för personen; ett tredje sätt är att *förbigå* personen (Mill 2003: 78). Straffen är, enligt min uppfattning, hårda och uttrycker på olika sätt att en person bör frysas ut från gemenska-

pen eller bör stigmatiseras på moraliska grunder. Det är också viktigt att hålla i minnet att icke-legala straff, som t.ex. ett straff från den "offentliga opinionen", faktiskt kan vara ett *hårdare* straff än ett legalt sådant. Det icke-legala straffet är ju inte i lika hög grad som legala straff präglad av rättssäkerhet, legitimitet, förutsägbarhet och proportionalitet (dvs. att straffet bör vara proportionellt med brottet).

Hur skall vi tolka de motsägelser som Mill tycks vara skyldig till? Det behöver inte nödvändigtvis vara så att Mill är motsägelsefull, han kan ju vara feltolkad. Detta problem skall jag nu ta ställning till.

Konsistens eller inkonsistens?

Joseph Hamburger (1999) har granskat olika uttolkare av Mills *On Liberty* och slås av att de flesta inte förefaller ha uppmärksammat det som åtminstone tycks vara en motsägelse hos Mill. Även vid en välvillig tolkning av Mill synes det svårt att faktiskt inte höja ögonbrynen alls. Särskilt som den akademiska principen i allmänhet går ut på att söka efter brister i resonemang och lyfta fram dem som verkliga eller potentiella problem.

En hel del kommentatorer tycks som sagt inte ha uppmärksammat motsägelsen mellan Mills hållningar. Ett exempel på detta ger John Gray när han skriver: "A man failed to be a free man in Mill's view, if he was subject to force or coercion in the self-regarding area" (Gray 1980: 78). Men det är ju just det Mill verkar påstå, att även när det gäller self-regarding acts finns det möjlighet att utsättas för "moral retribution and punishment" (Mill 2003: 78). Är inte det ett tydligt exempel på vad Gray kallar "force or coercion"?

I stället för att förneka att det alls finns någon motsägelse hos Mill kan man hävda att *det ser ut att vara en motsägelse men det är inte en motsägelse*. Motsägelsen är alltså enbart skenbar. Här kan man t.ex. påstå att straffen när det gäller self-regarding acts är *annorlunda* än straffen för other-regarding acts. I det förra fallet handlar det om moraliskt klander från allmänheten, i det senare fallet är det frågan om legala straff eller moraliska bestraffningar. Och de förra straffen – de moraliska – kan man hävda, är inga "riktiga" straff. Stämmer detta vid en läsning av Mill? Mill skriver, när det gäller other-regarding acts, att de straff som är tänkbara är "social or ... legal punishment" (Mill 2003: 94). Man kan emellertid tänka sig att lagliga straff är just "straff" och moralisk påverkan är snarare en form av mildare kontrollinstrument (och därmed klassade som icke-straff). Men det stämmer inte heller. Mill skriver att båda varianterna är medel för kontroll. Mill skriver att

The object of this Essay is to assert one very simple principle, as entitled to govern absolutely the dealings of society with the individual in the way of compulsion and control, whether the means used by the physical force in the form of legal penalties, or of the moral coercion of public opinion. (Mill 2003: 13)

Både "legal penalties" och "moral coercion" fyller således samma syfte – att kontrollera beteendet hos individerna. Senare är det ännu tydligare, där skriver Mill att vissa handlingar kan straffas antingen genom "social punishment" eller "legal punishment" (Mill 2003: 94). Således är det rimligt att påstå att Mill jämför "moral coercion" och "social punishment", han menar samma sak med de uttrycken.

Ett något annorlunda försvar av Mill ger C. L. Ten uttryck för. Ten hävdar att Mills syn är att:

...other people may be affected by my conduct because they dislike it, find it disgusting, or regard it as immoral. These effects, taken in themselves, are never good reasons for interfering with my conduct. (Ten 1980: 6)

Att ingripa i en annan individs liv med skälet att man tycker att deras handlingar är "äckliga", "anstötliga" eller "omoraliska" är alltså inget som Mill skulle tillåta, enligt Tens tolkning. Den här uppfattningen går alltså ut på, som Hamburger skriver, att "Mill would have allowed *full liberty* of those whose conduct was low and depraved" (Hamburger 1999: 9, min kurs.). Men vid läsningen av Mill är det svårt att verkligen nå fram till en sådan slutsats. Är Mills uttryck "moral coercion from the public opinion" eller "moral retribution and punishment" verkligen förenligt med "full liberty", som Ten hävdar? Tanken svindlar i så fall vid vad "limited liberty" skulle innebära. Enligt min högst intuitiva uppfattning borde "full liberty" åtminstone vara ett tillstånd där individen *inte* är utsatt för de kontrollinstrument eller straff Mill nämner. Och det gäller även om individen skulle handla på ett avundsjukt sätt eller t.o.m. ha en läggning åt avundsjuka, vilket Mill anser vara tillräckligt får att kunna straffas genom "moral retribution".⁹

Frederick Schauer för ett något annorlunda resonemang, som kan ses som ett försvar av tolkningen att endast other-regarding acts kan bestraffas. Schauer menar att man bör skilja på *primary* harms och *secondary* harms (Schauer 1982: 191ff.). Han skriver: "Primary harms are the evils that society wishes to prevent. Secondary harms are those harms or acts that are likely to lead to primary harms" (Schauer 1982: 191). Att dricka alkohol är, enligt Schauer, att betrakta som en sekundär skada men den kan leda till primära skador som knivslagsmål eller rattfylleri. Poängen är att det är endast de primära skadorna, dvs. slagsmålet och fylleriet, som kan bestraffas och inte den sekundära skadan att man druckit alkohol. Att dricka alkohol är då en sekundär skada eftersom den handlingen är att betrakta som en self-regarding act, dvs. handlingen kan bara skada personen som dricker alkohol. Att köra bil under påverkan av alkohol är däremot en primär skada eftersom den är att betrakta som en other-regarding act, dvs. handlingen riskerar att skada andra personer. Slutsatsen som följer är att då att endast other-regarding acts kan bestraffas eftersom de är relaterade till primary harms, medan self-regarding acts inte kan bestraffas då de måste vara knutna till secondary harms. Även om Schauers resonemang låter rimligt är det ett faktum att läsningen av Mill säger något annat. Mill kan ju tänka sig att bestraffa self-regarding acts, och därmed även secondary harms.

Det förefaller alltså som att det verkligen finns en allvarlig motsägelse i *On Liberty*. Å ena sidan säger Mill att *endast* handlingar som berör andra kan bestraffas, antingen genom lagen eller moraliskt ogillande. Å andra sidan säger han att *även* handlingar

9 Ingmar Persson skriver att "... det finns handlingar som bedöms som så skadliga för ens kropp och person att det onda som tvång representerar är att föredra..." (Persson 1998: 11). Dock förefaller inte Persson uppmärksamma att individerna inte endast behöver vara "grovt självdestruktiva i sitt agerande" (Persson 1998: 11) för att bestraffas. Det räcker med oskyldigare beteenden som t.ex. att individerna är avundsjuka eller egoistiska eller t.o.m. har en läggning åt sådana karaktärsdrag för att bestraffas.

som endast sägs beröra individen själv kan bestraffas, främst genom starkt moraliskt ogillande. Den enda skillnaden mellan de två varianterna är att endast handlingar som är klassade som other-regarding är möjliga att bestraffa legalt. Den skillnaden upphäver dock inte motsägelsen eftersom begreppet "bestraffning" innefattar både legala och moraliska straff. Det främsta belägget för detta är att Mill själv väljer ordet 'punishment' när han skriver "social or ... legal punishment" (Mill 2003: 94). Vi kan nu sammanfatta diskussionen av min tolkning av Mill i tabell 1.

Tabell 1. Relationen mellan handlingar och bestraffningar i J. S. Mills *On Liberty*. Symbolen 'x' uttrycker vilka bestraffningar som avses vid de två typerna av handlingar¹⁰.

		Bestraffning	
		Moralisk	Legal
Handling	Self-regarding	x	
	Other-regarding	x	x

Den omöjliga distinktionen

Ursprunget till motsägelsen är att Mills distinktion mellan handlingar som enbart rör individen själv och handlingar som berör andra i praktiken är närmast omöjlig att upprätthålla. Det är en rent teoretisk distinktion som faller vid kontakt med verkligheten utanför distinktionen. James Fitzjames Stephen skriver att knappast några handlingar kan betraktas som enbart self-regarding. Han frågar sig:

What are the great cases of 'self-regarding' acts to which Mr Mill's doctrine of liberty applies? They are the formation of opinions upon matters connected with politics, morality, and religion, and the doing of acts which may, and do, and are intended to set examples upon those subjects. Now these are all acts which concern the world at large quite much as the individual. (Stephen 1967: 28)

Stephens resonemang är allmänfilosofiskt och vilar på idén att individens preferens- och åsiktsbildning kring frågor som rör exempelvis politik och moral inte endast kan reduceras till individen själv. Så fort de preferenserna eller åsikterna omvandlas till handlingar (en yttring eller fysisk rörelse) berörs även omvärlden och andra individer av dem. Därigenom transformeras self-regarding acts till other-regarding acts.

Ett exempel på svårigheten för Mill att hålla isär distinktionen är när han skriver att det inte endast är *handlingar* som berör andra som skulle kunna bestraffas. Även den *läggning* eller disposition som ligger till grund för other-regarding acts synes också

¹⁰ Lennart Lundquist uppmärksammade mig på att det tycks finnas belägg för att det finns två varianter av moraliska bestraffningar i *On Liberty*. En mildare som uttrycker "moraliskt ogillande" och en hårdare som uttrycker "moralisk repression". Jag väljer dock att inte skilja på dem dels för att det är svårt att hålla isär dem analytiskt, dels för att båda är uttryck för icke-legal – men moralisk – bestraffning.

kunna bestraffas genom att personen ifråga utsätts för ogillande eller avsky. Mill skriver:

And not only these acts, but the dispositions which lead to them, are properly immoral, and fit subjects of disapprobation which may rise to abhorrence. (Mill 2003: 78)

I citatet ovan uttrycks att om en individ äger en disposition för vissa handlingar som också är klassad som omoralisk är det, enligt Mill, fullt möjligt att individen också blir utsatt för andra människors djupa ogillande. Min tolkning är att detta är ett fall av vad Mill kallar "social punishment". Vilka "dispositioner" är det då frågan om? Mill listar följande som exempel:

Cruelty of disposition; malice and ill nature; that most anti-social and odious of all passions; envy; dissimulation and insincerity; irascibility on insufficient cause, and resentment disproportioned to the provocation; the love of domineering over others; the desire to engross more than one's share of advantages; the pride which derives gratification from the abasement of others; the egotism which thinks self and its concerns more important than everything else, and decides all doubtful questions in its own favour; - these are moral vices, and constitute a bad and odious moral character: unlike the self-regarding faults previously mentioned... (Mill 2003: 78f.)

En person, vars karaktär är "låg", t.ex. genom att ha visat prov på avundsjuka, illvija, egoism och elakhet, får alltså räkna med att ligga i riskzonen för moralisk eller social bestraffning. Därigenom tycks Mill hävda att en "bad and odious moral character" är något som inte endast berör individen själv, eftersom de ligger till grund för ett beteende som berör andra. Detta resonemang instämmer precis i Stephens citat ovan då han uttrycker att idéer, preferenser (eller karaktärsegenskaper) inte på ett rimligt vis kan placeras in i domänen self-regarding acts eftersom de omvandlas till other-regarding acts så fort individen gör något.

Låt oss nu gå över till de handlingar Mill själv benämner som self-regarding acts. Vi kan belysa det här med några resonemang från *On Liberty*. Först hävdar han att vissa handlingar (vi kan tänka oss exemplet alkoholdrickande) inte bör tillåtas på grund av att handlingen (drickandet) dels utgör ett dåligt exempel moraliskt sett, dels att handlingen (alkoholdrickande) med stöd från erfarenheten visat sig vara oförenligt med ett lyckligt liv (Mill 2003: 80f.). Han skriver följande om "dåligt exempel":

Finally, if by his vices or follies a person does no direct harm to others, he is nevertheless (it may be said) injurious by his *example*; and ought to be compelled to control himself, for the sake of those whom the sight or knowledge of his conduct might be corrupt or mislead. (Mill 2003: 80, min kurs.)

Och det här om "oförenlighet med ett lyckligt liv":

The only things it is sought to prevent are things which have been tried and condemned from the beginning of the world until now; things which experience has shown not to be suitable to any person's individuality. (Mill 2003: 81)

Strax därefter skriver han att ingen bör straffas enbart med utgångspunkt från att ha druckit sig berusad på alkohol. Han uttrycker det på följande sätt:

No person ought to be punished simply for being drunk... Whenever, in short, there is a definite damage, or a definite risk for damage, either to an individual or the public, the case is taken out of the province of liberty, and placed in that of morality or law. (Mill 2003: 82)

I det sista citatet ovan verkar alkoholdrickandet *per se* vara fullt tillåtet med skälet att det inte skadar någon annan än individen själv (jfr Schauers 'secondary harm'). Det är först när drickandet riskerar att skada individens åtaganden gentemot samhället som drickandet kan straffas (jfr Schauers 'primary harm').¹¹ Men problemet är att i de två förra citaten är skälen som ligger till grund för bestraffning istället att *erfarenheten* har visat att alkoholförtäring gör individen olyckligare i längden samt att personen som dricker genom sitt beteende är ett *dåligt moraliskt exempel* gentemot allmänheten.

Motsägelsen visar sig i att drickandet enbart är tillåtet om det *bara* skadar individen själv. Samtidigt som Mill skriver att dryckenskap är något som både påverkar *allmänheten* genom att tjäna som ett dåligt exempel (de kan ta illa vid sig eller påverkas att handla på samma sätt) och *individen själv* (drickandet gör individen olycklig i längden och försämrar då också samhället på det viset).¹² Genom detta säger ju faktiskt Mill att handlingar som alkoholdrickande inte kan vara enbart self-regarding. Mill erkänner detta och skriver:

How (it may be asked) can any part of the conduct of a member be a matter of indifference to the other members? *No person is an entirely isolated being*, it is impossible for a person to do anything seriously or permanently hurtful to himself, without mischief reaching at least to his near connections and far beyond them. (Mill 2003: 80, min kurs.)

John Donnes (1624) bevingade ord "No man is an island" uttrycker det Mill säger. Och därmed faller Mills distinktion mellan handlingar som är self-regarding och other-regarding.¹³ Motsägelsen vilar på omöjligheten i att särskilja den distinktionen i praktiken. Mill har försökt – på alla sätt – att komma runt problemet men tvingas ändå retirera till det enda plausibla svaret "No person is an entirely isolated being".

Innan vi avslutar diskussionen kan det vara på sin plats att göra ett sista försök till "räddning" av Mill. Även om Mills distinktion är besvärlig att använda praktiskt borde den åtminstone ha en teoretisk betydelse. Street påpekar att Mills distinktion kan

11 Mill skriver, när det gäller "åtaganden", att individen "is deservedly reprobated, and might be justly punished" (Mill 2003: 81) om individen tex. "becomes unable to pay his debts, or having undertaken the moral responsibility of a family, becomes from the same cause incapable of supporting or educating them" (Mill 2003: 81). Att inte betala sina skulder eller att inte ta hand om sina barn eller sin familj är, enligt Mill, exempel på när individen inte fullgör de åtaganden samhället rimligen kan ställa.

12 Det är tydligt att båda skälen hänger samman med Mills kvalitativa utilitarism. Det är utilitaristiskt motiverat att stäva sådant som leder till dåliga konsekvenser (minskad nytta) för samhället och dess individer. Den kvalitativa distinktionen mellan högre och lägre njutningar spelar också in. Att dricka alkohol är en form av njutning men den är klassad som lägre eller mindre värdefull, då den som provat högre, mer värdefulla njutningar – tex. intellektuella aktiviteter och kreativt skapande – skulle föredra dessa framför lägre njutningar som alkoholdrickande (jfr Mill 2003b: 16).

13 Westholm skriver angående citatet ovan att "Mills åtskillnad mellan 'self-regarding' och 'other-regarding action' förutsågs av honom själv få den invändning han själv tog upp: allting påverkar allting" (Westholm 1976: 102). Även Hayek ansåg att Mills distinktion är oanvändbar med utgångspunkt från skälet att allt man gör påverkar andra (Hayek 1960: 145).

betraktas på tre sätt: Som en *regel* för att avgöra frågor när det uppstår konflikter mellan individen och omvärlden; som ett *ideal* att hålla i minnet vid konflikter; som en *påminnelse* om vikten av individens frihet (Street 1926: 104ff.; Westholm 1976: 97f.). Westholm anser också att distinktionen är närmast omöjlig att tillämpa i verkligheten men påpekar att:

När Mill själv sökte tillämpa sin princip [distinktionen], var den viktiga användningen av de ovannämnda andra och tredje slaget [dvs. som ideal respektive påminnelse]: att betona individens värde när det uppkom frågor när den individuella friheten konfronterades med social organisation. (Westholm 1976: 98)

Det är nog den rimligaste tolkningen man kan göra. Att betrakta Mills distinktion mellan self-regarding- och other-regarding acts som en teoretisk utgångspunkt som syftar till att ge vägledning vid tillfällen när individens frihet hotas, även om vi vet att gränserna mellan dem är svåra att hålla isär i praktiken.

Konsekvenser för Mills liberalism

Vilka svar kan ges utifrån diskussionen och vilka är de konsekvenser som följer från svaren? När det gäller frågan om Mill kan tolkas så att *enbart* other-regarding acts kan bestraffas eller om *även* self-regarding acts kan bestraffas, måste svaret bli det senare. Både other-regarding acts och self-regarding acts kan ligga till grund för begränsningar av individernas frihet, men genom olika medel, statens rättsapparat respektive samhällets moraliska tryck. Mill uttrycker även att straff bör ses som instrument, vilka syftar till att kontrollera både individernas tänkande och praktiska handlande. Både legala och moraliska straff fyller samma funktion som kontrollinstrument. Det finns tydliga belägg för att Mill anser att även self-regarding acts kan ligga till grund för bestraffningar av social eller moralisk art. Mills skäl för att även self-regarding acts kan bestraffas är att self-regarding acts kan (i) tjäna som dåliga exempel för både samhället och medmänniskor, (ii) att sådana handlingar i ljuset av beprövad erfarenhet har visat sig vara oförenliga med ett lyckligt liv för individen samt (iii) att alla handlingar berör andra.

En implikation av den här slutsatsen är att en "radikal individualistisk" tolkning av Mill inte kan få stöd om man verkligen utgår från Mills text. Med "radikal individualistisk" menar jag här en tolkning av Mill som enbart lägger tyngden på bestraffningar av other-regarding acts.¹⁴ Det är dock, som jag sökt visa, en alltför ensidig tolkning av Mill. Hans uppfattning är ju att även self-regarding acts kan bestraffas. Straffens art i det hänseendet är social utfrysning, stigmatisering och moraliskt förakt från omgivningen.

14 Apropå en hållning som kan ses som "radikal individualistisk" ger överläkaren David Eberhard ett gott exempel på en idé som uttrycker att endast other-regarding acts bör bestraffas när han skriver: "Vi är påtvingade bälte i bil även om det knappast skadar någon annan än oss själva om vi låter bli det" (Eberhard DN Debatt 11/9 2005). Man kan emellertid undra om läkaren har träffat anhöriga till offer i trafikolyckor. Eberhard tycks i varje fall äga en ytterst smal uppfattning när det gäller vad "skada" innebär". I hans fall är enbart fysisk skada en "skada" medan psykisk skada inte är det.

Det finns alltså skäl för att anta att Mills politiska liberalism inte är kompatibel med en liberalism som är radikalt individualistisk. I så fall – vad är det då för typ av liberalism som Mill står för? Joseph Hamburger skriver att:

Mill clearly shared with liberals of this kind [Toqueville, Macaulay, Bagehot, Acton] a strong belief in the importance of liberty tempered by a morality which infiltrates law and custom and public opinion and which is perpetuated by a system of education broadly understood as the socialization process. (Hamburger 1999: 231)

Vad Mill, i *On Liberty*, är ute efter är alltså inte enbart att sjunga frihetens lov. Kontroll, menar Hamburger, är för Mill precis lika viktigt. Sentensen är alltså: Frihet måste balanseras med ett visst mått av kontroll. Både *extern* kontroll i form av statens och offentlighetens juridiska normer över individen och *intern* kontroll i form av individens egen förmåga till självkontroll och självbehärskning. Och att argumentera för den rätta mixen mellan de elementen är vad *On Liberty* ytterst handlar om. Ett belägg för det synsättet är brevväxlingen mellan Mill och George Grote. När Mill planerade att skriva *On Liberty* skrev han 1854 i ett brev till Grote, att han "was cogitating an essay to point out what things society forbade that it ought not, and what things it left alone that it ought to control" (Bain 1882: 103; Hamburger 1999: 3).

Sammantaget är Mills liberalism snarare en form av kommunitär liberalism än en renodlat individualistisk liberalism *samtidigt* som Mills vision är radikal. Det kommunitära elementet innebär att "Mill, like Toqueville, recognized the importance of the cultural and institutional setting in which character is formed" (Hamburger 1999: 233). Det radikala inslaget innebär att Mill samtidigt, och tvärsenemot Toqueville, ville "undermining Christian beliefs, discrediting Christian morality, and the denial of the authority of custom" (Hamburger 1999: 233). Enligt Hamburger är Mills vision således att ersätta kristendomen som moraliskt och auktoritativt föredöme med "... a substitute, secular religion which would socialize all persons with a sense of social responsibility ..." (Hamburger 1999: xviii). På det sättet är kombinationen av kommunitära drag och radikala idéer inte helt motsägelsefull, om än dock lite uppseendeväckande i ljuset av traditionella tolkningar av Mill.

John Stuart Mills liberala idéer och starka argumentation för individens frihet bör inte negligeras även om hans liberalism inte är kompatibel med en radikal individualism. Snarare är Mills liberalism, enligt min uppfattning, inte orimlig. Mill inser att om statens makt över individerna minskar, måste den maktreduceringen ersättas med andra kontrollformer för att samhället ska fungera och individer ska kunna använda sin frihet. Mill insåg således att det är nödvändigt att balansera frihet med disciplin och individualitet med sociala inslag.

Mills liberalism är alltså paradoxal. Å ena sidan är den (a) inte så radikalt individualistisk som somliga har tolkat den som; å andra sidan (b) implicerar den att *statens* makt över individen i viss mening bör begränsas. Att *endast* other-regarding acts får bestraffas på *legal* väg ger stöd för (b); att *även* self-regarding acts får bestraffas på *icke-legala* sätt ger stöd för (a).

Referenser

- Bain, Alexander. 1882. *John Stuart Mill: A Criticism with Personal Reflections*. London.
- Berlin, Isaiah. 1969. *Four Essays on Liberty*. Oxford: Oxford University Press.
- Björklund, Stefan. 1977. *Den uppenbara lösningen. Om möjligheten till en objektiv ståndpunkt i politiska värdefrågor*. Stockholm: Bonniers.
- Collini, Stefan (red.). 2003. Introduction, *J. S. Mill On Liberty and Other Writings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Donne, John. 1624. *Deviations upon Emergent Occasions*.
- Dworkin, Ronald. 2001. *Taking Rights Seriously*. Cambridge: Harvard University Press.
- Eberhard, David. 2005. I trygghetens Sverige ska det ofarliga förbjudas, *Dagens Nyheter* Debatt 11/9 2005.
- Gray, John. 1983. *Mill On Liberty: A Defence*. London: Routledge.
- Habibi, Don A. 2001. *John Stuart Mill and the Ethic of Human Growth*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Hamburger, Joseph. 1999. *John Stuart Mill On Liberty and Control*. Princeton: Princeton University Press.
- Hayek, F. A. 1960. *The Constitution of Liberty*. London: Routledge & Paul.
- Mill, John Stuart. 2003 [1859]. *On Liberty* i Collini, Stefan (red.) *J. S. Mill On Liberty and Other Writings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mill, John Stuart. 2003b [1863]. *Utilitarianism*. Göteborg: Daidalos.
- O'Rourke K. C. 2001. *John Stuart Mill and Freedom of Expression. The Genesis of a Theory*. London: Routledge.
- Persson, Ingmar. 1998. Mills distinktion mellan frihet i första person och andra, *Tidskrift för politisk filosofi*, nr. 3.
- Popper, Karl. 1966. *The Open Society and Its Enemies*. London: Routledge.
- Schauer, Frederick. 1982. *Free Speech: A Philosophical Inquiry*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stephen, James Fitzjames. 1967 [1873]. *Liberty, Equality, Fraternity*. Chicago: Chicago University Press.
- Street, C. L. 1926. *Individualism and Individuality in the Philosophy of John Stuart Mill*. Milwaukee: Morehouse Publishing Co.
- Ten, C. L. 1980. *Mill On Liberty*. Oxford: Clarendon Press.
- Westholm, Carl-Johan. 1976. *Ratio och universalitet. John Stuart Mill och dagens demokratidebatt*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

